

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, БІОЕТИКИ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ
ВІДДІЛ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

**КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ОДЕСЬКИЙ МІСЬКИЙ
ЦЕНТР ЗДОРОВ'Я» ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА**
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА
ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

**МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ
ПСИХОСІНЕРГЕТИКИ ТА АЛЬФОЛОГІЇ**

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ЛЮДИНА ЯК ЦІЛІСНІСТЬ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

**20 жовтня 2022 р.
м.Одеса, Україна**

Victoria J. Shanks
2022

УДК 159.9:155.2(063)
Л 937

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського національного медичного університету
(протокол № 4 від 23 лютого 2023 р.)

Редакційна колегія:

Доннікова І. А. - доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія»;

Кривцова Н. В. - кандидат психологічних наук, голова Професійної асоціації дослідників ТОВ «Міжнародна академія психосінергетики та альфології», керівник відділу психологічного консультування Одеського національного медичного університету;

Ляшенко Д. М. – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська морська академія», доцент кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Медянова О. В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри диференціальної та спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, доцент кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Мокрієнко Е. М. – старший викладач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Русалкіна Л. Г. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету;

Терзі О. О. – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри судової медицини Одеського національного медичного університету.

Відповідальний редактор:

Ханжи В. Б., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов Одеського національного медичного університету.

Рецензенти:

Дубініна В. О. – доктор філософських наук, доцент, завідувачка кафедри філософії та суспільних наук Полтавського державного медичного університету;

Варинська А. М. - кандидат філологічних наук, професор, завідувачка кафедри українознавства Національного університету «Одеська морська академія».

Л 937 Людина як цілісність: традиції та інновації: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції (20 жовтня 2022 р., м. Одеса) / Одеськ. нац. мед. ун-т, каф. філософії, біоетики та іноземних мов, Міжнародна академія психосінергетики та альфології та ін. ; ред. кол. : В. Б. Ханжи (відп. ред.) та ін. – Одеса, 2023. – 315 с.

У збірнику матеріалів запропоновано міждисциплінарний погляд на актуальні проблеми буття людини, що несе в собі як інтерпретації традиційних вчень та підходів, так і інноваційні розробки. Представлено результати осмислення людини як цілісності через зіставлення філософських, соціально-гуманітарних і природничо-наукових підходів. Особливою рубрикою висвітлено матеріали круглого столу, присвяченого 20-річному ювілею Одеського відділення Українського синергетичного товариства. Для дослідників питань людського існування та самовдосконалення.

Матеріали опубліковані в авторській редакції.

Редакційна колегія не завжди поділяє позиції авторів. За точність, достовірність та коректність викладеного матеріалу всю відповідальність несуть автори.

© Автори матеріалів, 2023

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО ЗНАННЯ	5
<i>Raikhert K. ON THE INTEGRATED EXPLANATION OF TWO-SYSTEMS THINKING</i>	6
<i>Ратніков В.С. АНТРОПОЛОГІЗМ ФІЛОСОФІЇ Ч. ПІРСА</i>	9
<i>Шевченко С.Л. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ІНТЕГРАТИВНОМУ РЕАЛІЗМІ К.Ф. РАЙНХАРДТА</i>	14
<i>Ханжи В.Б., Вичко О.В. КОНСТИТУТИВНА ІНТЕНЦІЙОВАНІСТЬ СВІДОМОСТІ У КОНЦЕПЦІЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ЧАСУ Е. ГУССЕРЛЯ ТА ФАЗИ АНТРОПНОГО ЧАСУ</i>	21
ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ПСИХОЛОГІЇ	33
<i>Вастьянов Р.С. ФІЛОСОФСЬКІ КАТЕГОРІЇ В РОЗУМІННІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ХВОРОБУ ЛЮДИНИ. НОЗОЛОГІЯ, ПАТОГЕНЕЗ ТА САНОГЕНЕЗ ЯК КАТЕГОРІЇ В ТЕОРЕТИЧНІЙ МЕДИЦИНІ</i>	33
<i>Криленко В.І., Дергунова О.І. ПСИХОЛОГІЧНА ОСНОВА ОСМИСЛЕННЯ НОРМИ ПРАВА</i> ..	41
<i>Ляшенко В.В. ТЕОРЕТИКО-СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ РЕЛЕВАНТНОСТІ КРИТЕРІЇВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В СУЧАСНИХ МОДЕЛЯХ МЕДИЦИНИ</i>	46
<i>Lyashenko D. SOME METAPHYSICAL PROBLEMS CONCERNING THE SUBJECT MATTER OF MEDICAL KNOWLEDGE</i>	52
<i>Місерджи С.Д. ДНК ЯК ІДЕНТИФІКАТОР ПРИРОДНО ОБУМОВЛЕНИХ МЕЖ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ БІОМЕДИЧНОЇ ЕТИКИ</i>	65
ПРОБЛЕМА ЦІЛОГО І ЦІЛІСНОСТІ У СФЕРАХ ФІЛОСОФІЇ, НАУКИ, РЕЛІГІЇ ТА МИСТЕЦТВА	71
<i>Гольд О.Ф. ПОЛІКОНФЕСІЙНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА АНТИГЛОБАЛІЗАЦІЇ</i>	71
<i>Єршова-Бабенко І.В. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСЬКОЇ МАКРОЦІЛІСНОСТІ – КОНЦЕПТ “BRAIN-PSYCHE (MIND/CONSCIOUSNESS...)”</i>	76
<i>Нарбутова Т.Є., Спаський І.Д. ФІЛОСОФСЬКА ТРАДИЦІЯ ЯК СУКУПНІСТЬ ДУХОВНИХ ВПРАВ ЗА П'ЄРОМ АДО У КОНТЕКСТІ ПРАКТИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЕНТРОПІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ</i>	108
<i>Петрушенко О.П. ПРИНЦИП ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ</i>	108
<i>Петрушенко В.Л. РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ</i>	112
<i>Поплавська Т. М., Федорова І.В. ХОЛІСТИЧНИЙ КОНЦЕПТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА</i>	117

СУСПІЛЬНІ, ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОМАТИЧНІ СКЛАДОВІ ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	123
<i>Кокоріна Ю. Є., Філіпенко Д.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ВПЛИВУ МАС-МЕДІА НА АГРЕСИВНУ ПОВЕДІНКУ ПІДЛІТКІВ.....</i>	<i>123</i>
<i>Стоянов О.М. ДЕЯКІ ФАКТИ ЕПІДЕМІЙ НЕЙРОІНФЕКЦІЙ В ОДЕСІ, АНАЛОГІЇ З КЛІНІКОЮ, ПРОНИКНЕННЯМ В ОРГАНІЗМ І УСКЛАДНЕННЯМИ COVID-19</i>	<i>128</i>
НОРМАТИВНІ ПРАВИЛА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА ЇХНЄ ЮРИДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ	153
<i>Терзі О.О. БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ</i>	<i>153</i>
ІНДИВІДУАЛЬНЕ І ТИПОВЕ В ДОСЛІДЖЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я.....	156
<i>Медянова О.В. МЕТОД ІОРТ ФРАНЦА РУППЕРТА У ТЕРАПІЇ ПСИХОТРАВМИ.....</i>	<i>156</i>
<i>Spicer G. HOW SYSTEM CONSTELLATIONS CAN IMPACT THE COURSE AND OUTCOME OF AN ILLNESS.....</i>	<i>168</i>
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, РЕСУРСИ І РЕЗЕРВИ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСВІЧЕНОЇ ЛЮДИНИ	175
<i>Кривцова Н.В. SMART-МОДЕЛІ ДЕ-СУГЕСТІЇ: ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОСЛІДНИКА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....</i>	<i>175</i>
<i>Petinova O. NEW AGE AND PERSPECTIVES OF THE FORMATION OF THE HOMO CREATOR</i>	<i>195</i>
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	200
<i>Вергелес К.М., Куліш П.Л., Школьнікова Т.Ю. ХРИСТИЯНСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ.....</i>	<i>200</i>
<i>Кулачинський М.М. ЦИВІЛЬНА ЛЮДИНА У КОНТЕКСТІ «НОВОЇ ВІЙНИ» НА ПРИКЛАДІ ІТАЛІЙСЬКИХ ВІЙН</i>	<i>207</i>
<i>Недашківська В.Г., Михайленко В.Л. МАЙНДФУЛНЕС-ПРАКТИКИ: ЧОМУ МЕДИТАЦІЇ МОЖУТЬ ЗРОБИТИ НАС СТІЙКІШИМИ ДО ПЕРЕЖИВАННЯ ДОСВІДУ ВІЙНИ.....</i>	<i>218</i>
<i>Пунченко О.П. ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИНАХ СУЧАСНОГО СВІТУ – ОСНОВА ДИСГАРМОНІЇ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА.....</i>	<i>223</i>
<i>Пустовіт С.В. МОРАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ ЛЮДИНИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ</i>	<i>227</i>
<i>Рудінська О.В., Князькова В.Я. ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЛІКАРЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....</i>	<i>2322</i>

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗЯХ ОСВІТИ, МИСТЕЦТВА ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	236
<i>Абрамович В.Є. СИНЕРГІЯ ПРАГМАТИЧНОГО ТА ТВОРЧОГО ПІДХОДІВ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ.....</i>	<i>236</i>
<i>Борщ В.І. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я</i>	<i>241</i>
<i>Данилко М.В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я.....</i>	<i>245</i>
<i>Доннікова І.А. КУЛЬТУРА ЯК ШЛЯХ ДО ЩАСТЯ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....</i>	<i>248</i>
<i>Касьянова О.М., Квасник О.В. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....</i>	<i>255</i>
<i>Кир'язова О.В. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ: МОВНИЙ АСПЕКТ.....</i>	<i>260</i>
<i>Лазор Н.В. КОМУНІКАЦІЙНІ БАР'ЄРИ ПРИ ПЕРЕДАВАННІ ТА СПРИЙНЯТТІ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	<i>263</i>
<i>Нагачевська С.В. ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА НОВІТНІХ ФОРМ У ВИКЛАДАННІ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ-МЕДИКАМ.....</i>	<i>267</i>
<i>Нетребчук Л.М. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	<i>270</i>
<i>Русалкіна Л.Г. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ.....</i>	<i>273</i>
<i>Ткаченко К. CHARACTERISTICS OF THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND SPECIFICS OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN CHINA.....</i>	<i>275</i>
<i>Уварова О.О. ІМІДЖЕВА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я</i>	<i>281</i>
КРУГЛИЙ СТІЛ, ПРИСВЯЧЕНИЙ 20-РІЧНОМУ ЮВІЛЕЮ ОДЕСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СИНЕРГЕТИЧНОГО ТОВАРИСТВА	284
<i>Єршова-Бабенко І.В. ДО 20-РІЧЧЯ ОДЕСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СИНЕРГЕТИЧНОГО ТОВАРИСТВА</i>	<i>284</i>
<i>Добронравова І.С. ЦІЛІСНІСТЬ ЯК ЄДНІСТЬ БАГАТОМАНІТНОГО</i>	<i>290</i>
<i>Гончарова О.Є. ПРОБЛЕМА ЗМІНИ ХАРАКТЕРА ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ ТА МАШИНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ НАДМІРНОСТІ І ЕКСПОНЕНЦІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....</i>	<i>295</i>
<i>Козобродова Д.М. ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЛЮДИНОМІРНОСТІ.....</i>	<i>302</i>
СПИСОК АВТОРІВ	307

**КОНСТИТУТИВНА ІНТЕНЦІЙОВАНІСТЬ СВІДОМОСТІ
У КОНЦЕПЦІЇ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ЧАСУ Е. ГУССЕРЛЯ
ТА ФАЗИ АНТРОПНОГО ЧАСУ**

УДК 159.943.2:165.12

Ханжи Володимир Борисович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, біоетики та іноземних мов,
Одеський національний медичний університет

Buchko Olga Volodymyrivna
PhD, Scholar, Agricultural Science Global,
Penn State University, USA

Анотація. Стаття присвячена реконструкції моделі конститутивної інтенційованості свідомості Едмунда Гуссерля. В контексті осмислення проблеми диференціації феноменологічного часу показано, як через конститутивну інтенційованість свідомості трансформуються фази минулого, теперішнього та майбутнього, втрачаючи свою самодостатність і чітку відокремленість одна від одної. Розглянуто можливість використання положень інтерпретованих форм феноменології часу Гуссерля у подальшій розробці концепції антропного часу.

Ключові слова: Едмунд Гуссерль, феноменологічний час, конститутивна інтенційованість свідомості, фази часу, концепція антропного часу, «часова матрешка».

**CONSTITUTIVE INTENTIONALITY OF CONSCIOUSNESS
IN E. HUSSERL'S CONCEPT OF PHENOMENOLOGICAL TIME
AND PHASES OF ANTHROPIC TIME**

Abstract. The article is devoted to the reconstruction of Edmund Husserl's model of constitutive intentionality of consciousness. In the context of understanding the problem of differentiation of phenomenological time, it is shown how the phases of the past, present and future are transformed due to the constitutive intentionality of consciousness, losing their self-sufficiency and clear separation from each other. The possibility of using the provisions of interpreted forms of Husserl's phenomenology of time in the further development of the concept of anthropic time is considered.

Keywords: Edmund Husserl, phenomenological time, constitutive intentionality of consciousness, phases of time, concept of anthropic time, "matryoshka of time".

Попередній етап розробки концепції антропного часу дозволив не тільки сформулювати її ключові положення, але й визначити певні шляхи подальшого пошуку, які мають прояснити деякі моменти, що були тільки задекларовані. В монографії одного з авторів [5], що фіксувала здобуті на той момент результати, йшлося про такі дослідницькі завдання наступного етапу, як: 1) подальший пошук та осмислення історико-філософських передумов антропологічної парадигми часу взагалі та концепції антропного часу зокрема; 2) прояснення представлених сутнісних характеристик антропного часу як складної системи, що самоорганізується [5, с. 314]. На наш погляд, в показаному контексті вельми плідним має стати звернення до спадщини відомого німецького філософа-феноменолога Едмунда Гуссерля. Отже, метою роботи є реконструкція гуссерліанської моделі конститутивної інтенційованості свідомості в аспекті можливості використання її інтерпретацій у розробці концепції антропного часу.

Аналіз проблеми часу, здійснений Гуссерлем у межах феноменології, означає осмислення *іманентної свідомості часу*. Філософа цікавить не той час, якому відповідає певний процес, що має місце в бутті, і не той, в якому визначено тривалість пролонгованого буття, і навіть не об'єктивний час

переживання, у тому числі переживання, що конститує час. Його не цікавить і те, яким чином співвідноситься картина дійсного часу, що має бути у свідомості, з самим об'єктивним часом. Феноменологічний час відрізняється від об'єктивного («космічного») часу тим, що постає як автономний модус темпоральності, не скорельований із процесуальністю матеріального світу. Водночас гуссерлівську суб'єктивізацію часу не слід ототожнювати з його психологізацією. Психологічний час обґрунтований відчуттями, продиктованими повсякденним життєвим досвідом. Німецький філософ називає такі процеси «емпіричним генезисом» споглядання часу (як і простору). На відміну від психологічного час феноменологічний (а саме в такому сенсі він виступає продуктом суб'єктивізації) передбачає апеляцію до самих *підстав досвіду*, що формують первинні уявлення (у термінології Гуссерля останні зафіксовані поняттям “*primitiven Gestaltungen*” [6, с. 373]).

У концепті феноменологічного часу, що розробляється Гуссерлем, фіксується «единая форма всех переживаний в *одном* потоке переживания (в потоке переживания *одного* чистого Я)» [2, с. 253]. Саме осмислення свідомості часу, коли розкривається часова сутність предметів сприйняття, пам'яті, очікування, є сенсом феноменологічного підходу до проблеми темпоральності. «...То, что мы принимаем (*hinnehmen*), не есть существование времени мира, существование длительности какой-либо вещи и т. п., но – *являющееся* время, *являющаяся* длительность (курсив наш. – Авт.) как таковые», – знаходимо у філософа [3, с. 6].

Мабуть, найбільшу складність представляє собою пофазова диференціація феноменологічного часу. Скажемо більше: традиційна спроба виділення в ньому модусів минулого, теперішнього та майбутнього як самодостатніх є апріорі марною саме через суб'єктне центрування часового континууму «тепер-свідомістю», актуальним теперішнім. І оскільки це так, то ті здатності свідомості, що виділяються Гуссерлем, незмінно через «тепер» несуть у собі компоненту «виходу з теперішнього» і відповідного фундування

його зв'язків з іншими фазами. Таким чином, при розрізненні модусів часу мова про них йтиме не як про «чисті» фази, а, швидше, як про *конститутивну інтенційованість свідомості на «схоплення-з-тепер» умовних минулого, сьогодення та майбутнього*. З урахуванням показаного зауважемо, що, згідно з вченням філософа: а) здібності *ретенції* та *спогаду* є фундаментом конституювання минулого та його зв'язків із теперішнім; б) за допомогою *сприйняття* закладаються підстави фази самого теперішнього; в) можливості *протенції* та *антиципації* (як форми уяви) конституують майбутнє та його зв'язки з теперішнім.

Розкриємо заявлене детальніше. Під *ретенцією* Гуссерль має на увазі певну первинну пам'ять, що дає можливість утримувати минуле в теперішньому. Коли той чи інший триваючий інтервал спливає, то саме як ретенційний він продовжує усвідомлюватися. Не слід недооцінювати обидві фази ретенційної свідомості – минулу і теперішню. З одного боку, оскільки саме первинна пам'ять дозволяє споглядати минуле, у ній здійснюється конституювання цієї фази. З іншого боку, як наголошує німецький автор, у ній минуле дається не у вигляді репрезентації, а презентативно, отже, ретенція є не минуле саме собою, а *теперішнє «тепер» колишнього* інтервалу.

Оскільки початкове враження, викликане вихідною точкою, змінюється тим, яке викликається новим «тепер», що прийшло на зміну першій, то ті моменти, що минають, з часом поступово зникають з ретенційного поля. Тут має місце так званий ефект часової перспективи (за аналогією з просторовою перспективою): відхід часового об'єкта в минуле супроводжується його «стисненням» та втратою ясної окресленості [3, с. 29].

Слід звернути увагу на ще одну особливість виникнення ретенції. Така мислиться актуальною, оскільки є співвіднесеною з конкретним «тепер». Однак її змістом виступає тривалість, яка пішла у минуле. Далі, в результаті зіставлення «тепер», що йде в минуле, з наступною «точкою-джерелом», перша з показаних конкретна ретенція сама трансформується в зміст наступної

ретенції. Ми приходимо таким чином до ідеї «ретенції ретенції» («метаретенції»). Показаний єдиний потік-континуум свідомості (що фундує конститутивну єдність іманентного часу) задається здатністю, скажімо так, до постійного нарощування масштабу ретенційного схоплювання та утримання. Це відбувається завдяки двоїстості інтенційності свідомості, що виражається в тому, що ретенція кожного конкретного епізоду («первинна пам'ять») поєднується з ретенцією іншого виду – тієї, яка залучає цю (першу) ретенцію до єдиного континуума. У той же час слід враховувати, що кожна фаза потоку урізноманітнюється також за рахунок постійного накладання нових «тепер» та їхніх ретенцій, що в результаті виражається в комплексному становленні, в якому присутні «...новое первичное ощущение с ретенцией второго первичного ощущения и ретенция ретенции первого и т. д.» [3, с. 86]. Описане продовжується до тих пір, поки не зникне той об'єкт, який сприймається як часовий. Тоді ретенційно приєднується не нова фаза сприйняття, а так звана фаза «свіжої пам'яті» – цей процес, фіксований мислителем у понятті «занурення у часі» [3, с. 68], характеризується відсуненням всього сформованого комплексу згаданого у *віддалене* минуле (з кожним етапом – більшою мірою). І оскільки така ретенція включає в себе не тільки модифікацію безперервності, що складається, але й ослаблення, то в результаті комплекс часового поля зникає, стає невідчутним.

Переходячи до роз'яснення поняття *спогаду*, Гуссерль резонно зауважує, що так само, як завдяки здатності ретенції здійснюється приєднання до теперішнього сприйняття відчуттів, що пішли в минуле, в тій же мірі можливе і самодостатнє (без згаданого приєднання) відтворення. Це і є спогад чи вторинна пам'ять (на противагу первинній пам'яті – ретенції) [3, с. 38]. Слід зазначити, що так само, як і за безпосереднього сприйняття, конституювання в рамках спогаду «інкрустується» часовою характеристикою за допомогою центрування цих процесів «тепер-точкою». Відтворювана у свідомості послідовність у конкретний момент є присутньою одним своїм фрагментом

(наприклад, певним тоном мелодії) у точці цього умовного Рубікону. При цьому, як і в ретенційній динаміці, з одного боку, у свідомості якийсь час залишаються, не тьмяніючи, попередні, а з іншого боку – очікуються наступні фрагменти (протенція).

Проте головним моментом, що відрізняє спогад від ретенції є такий. Ретенція презентує сприйнятту тривалість як «тільки-но-минуле буття», як самоданість, що відбулася, як *дійсно* сприйняте. Спогад же є саме *ре-*презентацією, оскільки той часовий фрагмент, який є його змістом, не є даним в безпосередньому сприйнятті, а є згаданим, відтвореним з минулого.

У «Доповненнях та додатках до аналізу свідомості часу 1905–1910 рр.» Гуссерль, у тому ж ключі, як це було ним зроблено щодо «метаретенції», порушує питання і про «метаспогад» – спогад про спогад. Однак, як зауважує філософ, незважаючи на те, що в цьому випадку модальністю спогаду є фантазм, ми не можемо вважати його фантазмом другого рівня, оскільки сам зміст (субстрат) спогаду, не зазнаючи модифікацій, залишається незмінним. Іншими словами, оскільки уявна явленість, «...идентично та же самая [явленность] как при простом воспоминании, так и при воспоминании воспоминания» [3, с. 117], то виходить, що фантазм спогаду, що змінив простий спогад, квалітативно виступає у його ж вигляді.

Функція конститутивної спрямованості на «схоплювання» теперішнього (переважно) у вченні Гуссерля виконується *сприйняттям*. Філософ нагадує, що нерідко про таке говорять і стосовно «тепер-схопленого» моменту якоїсь процесуальності (наприклад, конкретного тону мелодії), і щодо всієї послідовності (мелодії в цілому). Другий варіант дозволяється завдяки своєрідному синтетичному конституюванню, що несе в собі і результати первинно-актуальної активності свідомості, і плоди ретенційного утримання тривалості як єдності її компонентів. «Конституируемый, построенный из Теперь-сознания и ретенциального сознания акт есть *адекватное восприятие временного объекта*», – знаходимо у мислителя [3, с. 41–42]. Більш того,

сприймаюча активність свідомості здатна створювати умови для формування «очікуючого» орієнтування у майбутнє, тому її «горизонт» дозволяє «схоплювати» не тільки часові відмінності, що виявляються у первинній свідомості та ретенції, але й протенційні особливості. У результаті багатовекторність сприйняття виливається в картину часового об'єкта як цілого.

Ми вже показали, як завдяки ретенційному «відлунню» усвідомлення теперішнього несе у собі елемент приєданого минулого. За аналогією з цим слід зазначити, що кожне конкретне теперішнє переживання має і горизонт «накидання на майбутнє» – «...первинного, нехай і цілком порожнього очікування, спочатку суто пасивного очікування (протенції)» [1, с. 99]. Отже, і кожен момент «тепер», і цілі послідовності таких за рахунок такого модусу «утримання-у-схопленні», як *протенція*, зазнають об'єму у векторі майбутнього.

Слід також розуміти (як це вже було зазначено раніше) органічний взаємозв'язок протенції зі спогадом, в який генетично вплетені інтенції очікування. Тут знову виявляється властива «тепер» функція опосередковувати темпоральні фази, виступати в якості концепту конституювання тривалості як такої. Завдяки цьому репрезентоване за допомогою спогаду минуле, будучи протенційно інтенційованим передбаченням майбутнього, здійснюючись, в результаті призводить до теперішнього часу. Саме через атрибутованість спогаду очікуванням у репродукційному процесі відкривається певна перспектива (або в термінології Гуссерля – «[перед-] покладений (gesetzter) горизонт»), спрямована на майбутнє (щодо відтворюваного). Горизонт цей у міру наближення до теперішнього все більш конкретизується і «оживає», збагачуючись новими відтінками і подробицями подій, що відтворюються, які з тих, що раніше лише передбачалися, трансформуються в «квазі-актуальні» [3, с. 56].

Ідея горизонту є провідною і при описі такої людської здатності, як *антиципація* (форма уяви). Німецький філософ наполягає на тому, що жодний досвід не обмежується виключно так званим «ядром» безпосередньо даного, «схопленого» тут і зараз. Він завжди має «накидання» на майбутнє, що тлумачиться в даному контексті як коло можливостей. «...Кожний досвід має ядро дійсного і визначеного усвідомлення, – зазначає мислитель, – має вміст безпосередньо даних визначеностей, проте, поза цим ядром визначеного так-буття, поза власне «саме тут» даним, він має свій горизонт» [1, с. 31]. Таким чином, розглядаючи досвід в аспекті його континуальності, ми отримуємо картину, де кожна ланка (конкретний досвід), будучи передбачуваною на попередньому етапі (для неї – на стадії можливості), у стадії дійсного існування є певним синтезом ядра (безпосередньої даності) та горизонту (кола можливостей етапів наступних).

Наскільки ж можливе використання гуссерліанських ідей (безумовно, підданих інтерпретації в належному ключі) у подальшій розробці концепції антропного часу? Зокрема йдеться про ідею умовності минулого, сьогодення та майбутнього, розмитості їхніх меж через генетичне переплетення «тепер» і «виходу з теперішнього» в конститутивній інтенційованості свідомості. У попередніх роботах одного з авторів цієї статті було запропоновано застосувати образно-схематичну модель матрьошки для представлення системи антропного часу [4, с. 127; 5, с. 220–221]. Нагадаємо, що структура такої системи, яка конститується за вертикальною та горизонтальною осями в інтеракціях темпоральних одиниць на рівнях від конкретно-особистісного до масштабного-соціального, як раз характеризується неоднозначністю фаз минулого, сьогодення та майбутнього, зумовлену та підготовлену багаторівневістю та складністю структурних відносин людської форми темпоральності. У запропонованому контексті коректною, вважаємо, є можливість говорити про співвідношення антропно-часових модусів, щонайменше, у трьох сенсах: 1) у

рамках однієї «часової матрешки»; 2) щодо темпоральних одиниць одного рівня; 3) у комплексі «внутрішнє-зовнішнє».

Розглянемо докладніше третій варіант. В силу принципової автономності «часових матрешок» у комплексі «зовнішнє-внутрішнє» можуть мати місце такі варіанти становлення системи антропної темпоральності: а) більш масштабна одиниця за критеріями змістової насиченості та інтенсивності подій, що відбуваються, випереджає менш масштабну; б) в «змаганні» різномасштабних «матрешок» лідерство захоплює менш масштабна темпоральна одиниця. У першому випадку спостерігаються такі ефекти: 1) внутрішнє переживає «минулість» свого теперішнього; 2) зовнішнє переживає «теперішність» свого минулого; 3) майбутнє зовнішнього для внутрішнього стає віддаленим майбутнім. У другому – такі: 1) внутрішнє переживає «майбутність» свого теперішнього (у такому разі про людину говорять як про таку, яка випередила свій час); 2) зовнішнє переживає «теперішність» свого майбутнього; 3) минуле зовнішнього для внутрішнього стає віддаленим минулим.

У той же час зазначимо, що Гуссерля цікавить *свідомість* часу, внутрішньопсихічні здібності розкривати часову сутність темпоральних об'єктів (первинна та вторинна пам'ять, сприйняття, очікування тощо). Натомість у концепції антропного часу йдеться *не про суб'єктивний, а про суб'єктний, але об'єктивний час*. Будучи потенційованим есенціальними силами людини, в першу чергу, свободою волі (що виступає як внутрішній рушій людської темпоральності), антропний час об'єктивізується в процесі діяльнісного входження людини у світ. Думається, що показане розрізнення вимагає дослідницького звернення також до робіт учня Гуссерля – Мартіна Гайдеггера, відомого, зокрема своїми дискусіями із вчителем. Але це виступатиме вже завданням майбутніх публікацій.

Висновки

1. В статті здійснено реконструкцію моделі конститутивної інтенційованості свідомості Едмунда Гуссерля та розглянуто можливість використання інтерпретованих її форм у розробці концепції антропного часу.

2. Аналіз проблеми темпоральності, здійснений Гуссерлем в рамках феноменологічного підходу, є осмисленням *свідомості часу*, коли розкривається часова сутність предметів сприйняття, пам'яті, очікування.

3. Розглядаючи питання пофазової диференціації феноменологічного часу, слід мати на увазі неможливість застосування в такому разі традиційних категорій минулого, теперішнього та майбутнього для позначення відповідних модусів часу як самодостатніх і безумовних. Коректнішими, виходячи з конститутивної інтенційованості свідомості на «*схоплення-з-тепер*» фаз часу (як умовних), є такі вказівки: а) здібності *ретенції* та *спогаду* є фундаментом конституювання минулого та його зв'язків із теперішнім; б) за допомогою *сприйняття* закладаються підстави фази самого теперішнього; в) можливості *протенції* та *антиципації* (як форми уяви) конституують майбутнє та його зв'язки з теперішнім.

4. В понятті *ретенції* фіксується певна первинна пам'ять, що дає можливість утримувати минуле в теперішньому. Вона виступає як *теперішнє* «тепер» *колишнього* інтервалу. Коли мова йде про самодостатнє відтворення відчуттів, що пішли в минуле (без приєднання до теперішнього сприйняття), то це в гуссерлівській моделі позначається категорією *спогаду* або вторинної пам'яті (на противагу первинній пам'яті – ретенції). На відміну від ретенції, в якій сприйнята тривалість презентується як «тільки-но-минуле буття», як дійсно сприйнята самоданість, що відбулася, спогад є *ре-презентацією*: той темпоральний фрагмент, що схоплено в його змісті, є згаданим, відтвореним з минулого.

5. *Сприйняття* виконує у вченні Гуссерля функцію конститутивного «схоплювання» теперішнього. Це реалізується через певну синтетичність

результатів, з одного боку, первинно-актуальної активності свідомості, з іншого – ретенційного утримання тривалості як єдності її компонентів.

6. Умови «очікуючого» конституювання майбутнього складаються завдяки *протенції*. Через неї, аналогічно до ретенційного приєднання минулого в усвідомленні теперішнього, реалізується «накидання на майбутнє», формується своєрідний «горизонт» очікуваного. Закладання горизонту функційно забезпечується також здатністю *антиципації*. Розглядаючи досвід в аспекті його континуальності, німецький філософ наголошує, що кожна його конкретна структурна компонента, будучи передбачуваною на попередньому етапі, в дійсному існуванні виступає як синтез того, що є даним безпосередньо («ядра»), та спектру потенційно можливого на подальших етапах (горизонту).

7. Вказані положення вчення Гуссерля через інтерпретаційне переосмислення можуть бути використаними у подальшій розробці концепції антропного часу. Перш за все, йдеться про ідею умовності минулого, сьогодення та майбутнього завдяки сутнісному сплетінню «тепер» і «позатеперішнього» в конститутивній інтенційованості свідомості. В концепції антропного часу (однак на дещо інших підставах) також вказується на те, що через багаторівневість та складність структури людської форми темпоральності («часова *матрьошка*») фази часу отримують характеристику неоднозначності – такий ефект спостерігається як в рамках конкретних одиниць антропного часу, так і у співвідношенні різних темпоральних одиниць за горизонтальною та вертикальною осями конституювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусерль Е. Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки / Едмунд Гусерль; Пер. і післямова В. Кебуладзе / Відп. ред. В. Кебуладзе; худож.-оформл. О. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 372 с. — (Б-ка класичної світової наукової думки).

2. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Книга первая / Эдмунд Гуссерль ; пер. с нем. А. В. Михайлова / Вступ. ст. В. А. Куренного. — М. Академический Проект, 2009. — 489 с. — (Философские технологии).
3. Гуссерль Э. Феноменология внутреннего сознания времени / Эдмунд Гуссерль ; пер. В. И. Молчанова // Собрание сочинений. — Т. 1 / Составл., вступ. статья, общ. ред. В. И. Молчанова. — М. : Гнозис, 1994. — 192 с.
4. Запорожан В. Н. Между добром и злом: нравственное самоопределение человека : монография / В. Н. Запорожан, И. А. Донникова, В. Б. Ханжи. — Одесса : ОНМедУ, 2020. — 264 с.
5. Ханжи В. Б. Парадигмы времени: от онтологического к антропологическому пониманию : монография / В. Б. Ханжи. — Херсон : Гринь Д. С., 2014. — 360 с.
6. Husserl E. Edmund Husserls Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins / Edmund Husserl / herausgegeben von Martin Heidegger ; Sonderdruck aus: «Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung», Bd. IX, herausgegeben von E. Husserl, Freiburg i. Br. — Halle a. d. S. : Max Niemeyer Verlag, 1928. — S. 367–498.